

VSO Leerlijn Leergebiedoverstijgend

LEREN LEREN

Kerdoel 1: De leerling ontwikkelt een open en flexibele houding ten opzichte van de wereld om hem heen, mede in het kader van een leven lang leren

1.1. Ervaringen delen

Kerdoel 2: De leerling leert doelgericht en planmatig te leren en daarbij strategieën te gebruiken

Zie leerlijnen voorbereiding op dagbesteding en arbeid

Kerdoel 3: De leerling leert verschillende soorten informatie te zoeken, te beoordelen en te gebruiken

3.1. Computer/ tablet/ smartphone gebruiken

3.2. Televisie/ DVD gebruiken

3.3. Relevante informatie zoeken en gebruiken

3.4. Alfabet gebruiken

Kerdoel 4: De leerling leert op basis van feiten een mening vormen, deze adequaat te uiten en respectvol om te gaan met andere meningen

Zie leerlijnen mondelinge taal

LEREN TAKEN UITVOEREN

Kerdoel 5: De leerling leert zich redzaam en weerbaar gedragen bij de uitvoering van dagelijkse activiteiten

5.1. Opkomen voor jezelf

Kerdoel 6: De leerling leert op doelgerichte, planmatige en methodische wijze taken en activiteiten uit te voeren

Zie leerlijnen voorbereiding op dagbesteding en arbeid

Kerdoel 7: De leerling leert samen te werken aan een taak of activiteit

Zie leerlijnen voorbereiding op dagbesteding en arbeid

LEREN FUNCTIONEREN IN SOCIALE SITUATIES

Kerdoel 8: De leerling leert op adequate wijze om te gaan met eigen gevoelens en wensen

8.1. Omgaan met gevoelens

8.2. Omgaan met je mogelijkheden/ beperkingen

Kerdoel 9: De leerling leert respectvol en verantwoordelijk om te gaan met anderen

9.1. Respectvol en verantwoordelijk omgaan met anderen

9.2. Omgaan met conflicten

ONTWIKKELEN VAN EEN PERSOONLIJK TOEKOMSTPERSPECTIEF

Kerdoel 10: De leerling krijgt zicht op de eigen voorkeuren, interesses en toekomstwensen op het gebied van werken, wonen, vrije tijd en Burgerschap

Kerdoel 11: De leerling leert afwegingen en keuze te maken die leiden tot een passend persoonlijk toekomstperspectief, met realiseerbare mogelijkheden en kansen

Kerdoel 1. De leerling ontwikkelt een open en flexibele houding ten opzichte van de wereld om hem heen, mede in het kader van een leven lang leren

1.1. Ervaringen delen	1	2	3	4
	Trekt met geluid, gebaar of mimiek actief aandacht als hij iets wil zeggen	Wijst naar of benoemt een voorwerp dat hij een ander wil laten zien (bal, mooi)	Noemt een naam om de aandacht van de ander op iets te vestigen (Tim, kijk!)	Vertelt in de kring over iets dat hij zojuist op school heeft meegemaakt (korte tijd ertussen)
	5	6	7	8
	Vertelt in de kring (aan het einde van de dag) wat hij die dag op school heeft meegemaakt Vertelt een ander iets als een geheimje Vraagt een bekende naar zijn gevoelens (waarom huil je?)	Vertelt van welke specifieke situaties hij boos, verdrietig of bang wordt Vertelt over iets dat hij heeft beleefd en hoe hij zich daarbij voelde	Vertelt over een buitenschoolse ervaring Deelt een soortgelijke ervaring met anderen (ik ben daar ook wel eens geweest)	Legt zijn gevoel richting een ander uit Schat juist in of een ander een situatie grappig vindt of niet Vraagt een ander naar een (buiten)schoolse ervaring (hoe was het in de dierentuin?)
	9	10	11	12
	Vertelt wat hij die week op zijn stage heeft gedaan	Maakt een ander bewust aan het lachen (weet wat de ander leuk vindt) Stelt een wedervraag om ervaringen te delen (en hoe vond jij het schoolfeest?) Vertelt gedetailleerd over ervaringen die hij op zijn stage opdoet	Maakt onderscheid tussen wat hij aan bekenden en onbekenden vertelt Helpt een ander om te vertellen wat er is gebeurd (stelt vragen) Praat met medemensen over zijn sociale leven	Vraagt gericht naar hoe een ander zou handelen in een meegemaakte situatie (wat zou jij doen?)
	13	14	15	16
Deelt met een ander ervaringen met een moeilijke situatie (ik weet niet wat ik moet doen als)				

Kerndoel 3. De leerling leert verschillende soorten informatie te zoeken, te beoordelen en te gebruiken

3.1. Computer/ tablet/ smartphone gebruiken	1	2	3	4
	Herkennt een computer en bekijkt afbeeldingen op een computer Klikt op één grote knop om een beweging in gang te zetten op het beeldscherm (actie – reactie, bijvoorbeeld met een schakelaar: buddy button, big red)	Zet de computer aan en uit Raakt met de hand een knop op een touch-screen aan Klikt met de muis ¹ wanneer deze op de juiste plek staat Gebruikt de 'swipe' beweging om de pagina op de tablet/ smartphone te laten bewegen	Stuurt de muis naar de gewenste plek op het beeldscherm en klikt (oog-handcoördinatie)	Sleept met de muis een plaatje naar de gewenste plek op het beeldscherm Speelt eenvoudige spelletjes door te reageren op bewegingen en aan te wijzen met de muis
5	6	7	8	
	Speelt eenvoudige spelletjes door te reageren met de pijl- en cijfertoetsen	Start zelfstandig een spel vanaf een icoon op de desktop Drukt op het kruisje om een venster te sluiten of programma af te sluiten Gebruikt de printer	Gebruikt letters van het toetsenbord om simpele woorden in te vullen (naam) Sluit de computer op de juiste wijze af	Weet waar te klikken bij bekende pagina's op het internet Doet een cd-rom of usb-stick op de juiste wijze in de computer Start zelfstandig een spel vanaf een cd-rom Tikt woorden in (bij educatieve spelletjes)
9	10	11	12	
	Gebruik een tekstverwerkingsprogramma om korte zinnen mee te schrijven Vindt en opent een bestand op een bekende plek van de harde schijf Weet waar te klikken bij bekende internetpagina's	Start Windows programma's op vanuit het startmenu Komt op bekende internet-adressen (mag ook via favorieten) Vindt op een internetpagina zijn weg door te klikken op linken Slaat een bestand op	Gebruikt een tekstverwerkingsprogramma om stukjes tekst mee te schrijven Verstuurt e-mail naar familie of vrienden Vertelt dat hij nooit de eigen naam of het eigen adres/telefoonnummer in een chat-ruimte mag gebruiken Zoekt een internetpagina op op een smartphone Verwijdert de USB stick netjes door het USB apparaat te stoppen Maakt een profiel aan op social media	Zoekt met kernwoorden naar nieuwe websites (google/ startpagina) Verstuurt berichten met een chatprogramma Kopieert bestanden door knippen of plakken of te slepen Geeft mappen en bestanden een andere naam Gooit bestanden en mappen weg Vindt en opent een bestand op de hele harde schijf Kent de basale functies van een tekstverwerkingsprogramma (nieuw bestand, printen, opslaan) Vult een standaardtabel in Weet hoe hij zijn profiel kan afschermen voor vreemden

¹ In plaats van muis kan ook bijvoorbeeld een muisbal gebruikt worden.

	13 Zoekt een app op in de app-store Weet welke pagina's wel of niet geschikt zijn voor jongeren Zorgt voor een prettig gebruik van een chat-omgeving (geen pestgedrag) Hanteert enkele bureauaccessoires uit Windows Voegt in Word plaatjes in (in werkstuk)	14 Gebruikt de verschillende menu's van een smartphone Zoekt via verschillende zoeksites meer informatie over een onderwerp Begrijpt wat persoonlijke veiligheid op internet is (junkmail, virussen) Kent binnen Office programma's enkele functies van de standaard en opmaak werkbalk (printen, nieuw document, knippen, plakken, vet, kleur) Maakt een eenvoudige PowerPointpresentatie Maakt een standaardtabel Controleert werkstukken met de spellingscontrole	15 Weet wat hij wel en niet op zijn profiel kan zetten Kiest een net emailadres om mee te solliciteren (kiest geen rare naam) Slaat favorieten op in Internet Explorer en ordent deze Kent de enkele functies in Office programma's van de werkbalk tekenen en afbeelding (tekstvlak, WordArt, pijlen) Ordent bestanden in mappen op de computer door naamgeving en sorteerfunctie (muziek, foto's) Zoekt gericht informatie over een nieuwsitem Verstuurt e-mails met bijlagen	16 Breidt zoekopdrachten uit of verfijnt zoekopdrachten naar aanleiding van het resultaat Kent de enkele functies om een tabel op te maken Maakt een groot document overzichtelijk op in Word (inhoudsopgave, koppen) Voert eenvoudige berekeningen (optellen, delen) uit met Excel
--	---	---	--	---

3.2. Televisie/ DVD gebruiken	1	2	3	4
		Zet de tv aan en uit	Wisselt op de tv van kanaal (met of zonder afstandsbediening)	Zet een televisie harder of zachter
	5	6	7	8
	Herkent de verschillende zenders Benoemt zijn favoriete dvd/video	Benoemt zijn favoriete tv-programma's	Zet een dvd speler aan en uit Kiest één programma om naar te kijken	Zet een dvd aan en stopt deze weer met een afstandsbediening Herkent de zendersymbolen op de tv en de tv-gids
	9	10	11	12
	Wisselt een dvd	Kent de betekenis van de kijkwijzersymbolen Kiest bepaalde scènes op een dvd	Neemt een programma op met de recordknop	Stelt de recorder (ook via bijv UPC) in om een programma dat nog moet komen op te nemen (datum, tijd en net) Drukt juiste cijfercombinaties in om pagina's te wisselen op teletekst

3.3. Relevante informatie zoeken en gebruiken	1	2	3	4
			Herkennt logo's van bekende bedrijven/merken (Mac Donalds, Albert Heijn)	Volgt de picto's en signaalwoorden in de school
5	6	7	8	
Herkennt pijlen en veelvoorkomende logo's (wc, uitgang) in openbare gelegenheden	Herkennt wegwijsborden langs de weg en straatnaamborden in een straat	Zoekt in tijdschriften en kranten plaatjes voor een werkstuk of voor vrije tijd Zoekt in folders de prijs op bij speelgoed/ artikelen die hij leuk vindt Herkennt een genoemde plaats- of straatnaam op een wegwijsbord	Leest in zijn agenda welke activiteiten er bij een datum staan Zoekt een passende kaart uit bij een gebeurtenis (geboorte, beterschap, verjaardag)	
9	10	11	12	
Vindt in een simpele index (rond 10 woorden) een onderwerp Bekijkt nieuwtjes op een favoriete internet- of krantenpagina (voetbalpagina, kinderpagina) Maakt in de bibliotheek onderscheid tussen informatieve en strip/leesboeken Leest een aangepast tijdschrift (TOF, Okee-krant)	Vindt een onderwerp in een uitgebreidere index (vanaf 10 woorden) Zoekt voor een werkstuk of spreekbeurt in de bibliotheek informatie over een bepaald onderwerp	Zoekt in een tv-gids op wat voor programma's er komen Vindt de juiste pagina na het lezen van een inhoudsopgave Zoekt via een vast ingestelde zoeksite meer informatie over een onderwerp Zoekt informatie over een onderwerp door op een gegeven website links aan te klikken Belt een informatienummer dat in de krant/ op een poster of op tv genoemd wordt Leest in de krant voor hem interessante stukjes	Zoekt in een tv-gids op hoe laat een programma komt Zoekt via zoeksites informatie voor een werkstuk of vrije tijd Zoekt op de site van de spoorwegen op hoe laat treinen vertrekken Zoekt op hoe laat de trein vertrekt in een treintijdentabel Gebruikt teletekst om informatie op te zoeken (nieuws/ sportuitslagen)	
	13	14	15	16
	Gebruikt verschillende informatiebronnen om informatie te zoeken voor een spreekbeurt of werkstuk Geeft voor en nadelen bij verschillende informatiebronnen (betrouwbaarheid, snelheid, hoeveelheid) Benoemt dat niet alle informatie op internet betrouwbaar is	Laat zien hoe je snel een onderwerp vindt in een boek (gidswoorden, tabbladen, inhoudsopgaven, register) Zoekt in de krant voor hem interessante stukken Kent gidsen als encyclopedie, reisplanner, telefoonboek, catalogus, register en vindt hierin de gewenste informatie Maakt onderscheid tussen een informerende en wervende folder (informatie over de wijk/ school of een advertentie)	Vindt gericht informatie op Internet zoals betekenis van woorden, treintijden, telefoonnummers, adressen Weet zoekopdrachten te verfijnen of te verbreden met de juist zoektermen Beoordeelt of er voor hem relevante informatie in een (internet)document staat	Legt informatie met behulp van verschillende soorten apparatuur vast (foto, film, dvd, tape) Toont informatie met behulp van verschillende soorten apparatuur (dvd, computer, ipod, telefoon)

3.4. Alfabet gebruiken	1	2	3	4
	5	6	7	8
	9	10	11	12
	Weet bij opzoeken van een woord op alfabet dat de 'a' vooraan te vinden is en de 'z' achteraan	Weet bij opzoeken van een woord op alfabet ongeveer de plaats van de letters (zoekt de 'b' niet aan het eind, de 'm' in het midden)	Zoekt bij de juiste beginletter bij het zoeken van een naam in een adressenboekje Zoekt een woord op in het woordenboek als dat op de juiste pagina ligt opengeslagen	Vertelt wat het alfabet is en dat de letters een vaste volgorde hebben Zoekt gericht op alfabetische volgorde woorden op (telefoongids, bibliotheek, woordenboek)
	13	14	15	16
	Zoekt gericht op alfabetische volgorde woorden ook op 2/3 letter op (telefoongids, bibliotheek, woordenboek) Zet woorden/namen op alfabetische volgorde	Archiveert boeken of documenten op alfabetische volgorde		

Kerdoel 5: De leerling leert zich redzaam en weerbaar gedragen bij de uitvoering van dagelijkse activiteiten

5.1. Opkomen voor jezelf	1	2	3	4
	Laat niet zomaar een voorwerp van zich afpakken	Gaat in tegen een verzoek van een ander (heeft een eigen wil)	Zegt 'nee' tegen een zeer onredelijk verzoek, ook na aandringen Zegt het tegen een ander als die iets doet wat hij niet leuk vindt (niet doen, mag niet) Zegt tegen een ander dat hij iets van hem wil hebben (Tim suiker)	Vertelt of hij een activiteit alleen of samen wil doen en met wie als de begeleider hiernaar vraagt
5	Vertelt of hij een activiteit alleen of samen wil doen en met wie	6 Zegt het als hij wordt overgeslagen of als iets dat beloofd is vergeten wordt	7 Komt voor zijn mening uit in een één op één gesprek zonder een reden te geven Zegt het de ander als diegene onaardig doet	8 Vertelt de reden als hij een voorstel van een ander afslaat Benoemt dat hij iets per ongeluk heeft gedaan
9	Komt voor zichzelf op wanneer hij onjuist behandeld wordt Geeft een motivatie voor zijn mening in een één op één gesprek	10 Zegt dat hij het eens/ niet eens is met de mening van een ander in groepsverband zonder motivatie	11 Herkent of een ander iets expres of per ongeluk heeft gedaan	12 Geeft in een één op één gesprek een afwijkende mening Spreekt een collega er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt zonder ruzie te maken
13	Vertelt op een rustige manier dat hij onterecht wordt beschuldigd Vertelt wat hij voelt als een ander (collega) onaardig doet of hem ten onrechte beschuldigt	14 Zegt het als hij op dat moment niet over zijn gevoelens wil praten Zegt op een adequate manier tegen een volwassene dat hij aan de beurt is (in een winkel, aan loket) Maakt op zijn stageplaats zijn eigen mening duidelijk en geeft een motivatie voor zijn mening	15 Vraagt collega's om hulp over hoe hij iets kan aanpakken Vraagt hulp aan de juiste persoon (iemand die hem echt kan helpen) Komt voor zichzelf op in een relatie of verkering	16 Komt voor zichzelf op bij ongewenste intimiteiten door dit te zeggen Spreekt een begeleider er op een adequate manier op aan als deze zich niet aan de afspraken houdt Durft in een groep collega's een afwijkende mening te geven

Kerdoel 8: De leerling leert op adequate wijze om te gaan met eigen gevoelens en wensen

8.1. Omgaan met gevoelens	1	2	3	4
	Reageert zichtbaar op een prettige of onprettige ervaring Uit op een zichtbare manier blijdschap (lachen, zingen of huppelen)	Uit passief en/of actief zijn gevoelens en wijst naar de aanleiding. Toont blijdschap zonder anderen daarmee vervelend te storen.	Uit gevoelens van angst. Uit gevoelens van verdriet en vraagt om te troosten.	Geeft aan of een ander zich boos, blij, bang of verdrietig voelt. Reageert na voordoen op een blij, verdrietig, boos of angstig gevoel van een ander.
5	6	7	8	
	Troost op eigen initiatief een bekende ander	Verplaatst zich in de gevoelens van een ander (toont medeleven, lacht mee, troost)	Geeft adequaat aan dat hij zich wel of niet prettig voelt Gaat adequaat om met gevoelens van verlegenheid en onzekerheid Gaat adequaat om met zijn gevoelens van jaloezie (herkent jaloezie, doet geen gemene dingen) Vertelt wat liegen en eerlijk zijn is	Toont verschil in omgang met familie, vrienden, kennissen, collega's en vreemden (aanspreektoon, vertrouwen)
9	10	11	12	
	Gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid (uit verliefdheid, valt een ander er niet mee lastig) Gaat adequaat om met gevoelens van verlies en rouw (uit zich, praat erover als hij daar behoefte aan heeft) Gaat adequaat om met gevoelens van nervositeit en onrust (heeft geduld, zoekt oplossing om rustig te worden)	Vertelt waarom hij eerlijk moet zijn Is eerlijk in situaties waarin dit moet Gaat adequaat om met gevoelens van eenzaamheid (praat erover, zoekt gezelschap)	Praat met een vertrouwd iemand over zijn seksuele gevoelens Gaat adequaat om met gevoelens van schaamte	Toont respect voor de gevoelens van een ander Gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt (probeert recht te zetten, accepteert situatie waaraan niets te veranderen is)

8.2. Omgaan met je mogelijkheden/ beperkingen	1	2	3	4
	5	6	7	8
	9	10	11	12
	Accepteert het gebruik van bepaalde hulpmiddelen	Zoekt in een vertrouwde omgeving een oplossing als iets door zijn handicap niet lukt (inzet andere zintuigen, lichaamsdelen, hulpmiddelen)	Vraagt om extra uitleg/ tijd/ ruimte als hij tekort komt	Maakt afspraken met zijn omgeving over welke hulp hij nodig heeft
	13	14	15	16
	Geeft aan dat en hoe hij graag geholpen wil worden (benaderingswijze, hulpmiddelen) Spreekt mensen erop aan als ze teveel hulp bieden Doet zelf wat hij zelfstandig kan (geeft niet te snel iets uit handen) Praat met vertrouwde personen op een open manier over zijn handicap Weet aan welke personen hij het beste hulp kan vragen (eerder caissière dan klant, eerder buschauffeur dan passagier)	Zoekt een oplossing als iets door zijn handicap niet lukt (inzet andere zintuigen, lichaamsdelen, hulpmiddelen) Accepteert hulp van minder bekende personen Geeft verschillen in karakter aan tussen hemzelf en anderen (geduldig, eerlijk)	Deelt ervaringen en tips met mensen die dezelfde moeilijkheden tegenkomen als hij Vertelt wat zijn beperking/ stoornis inhoudt en wanneer hij in de klas merkt dat hij dit heeft	Geeft verschillen in beperkingen/ stoornissen aan tussen hemzelf en anderen Praat met minder bekende personen op een open manier over zijn beperking/ stoornis

Kerdoel 9: De leerling leert respectvol en verantwoordelijk om te gaan met anderen

9.1. Respectvol en verantwoordelijk omgaan met anderen	1	2	3	4
		Deelt iets met een ander als hem dit gevraagd wordt (schuift op, staat speelgoed af)	Zegt sorry wanneer iemand hem er op wijst Bedankt een ander als hij iets krijgt	Zegt sorry wanneer dit gepast is
5	6	7	8	
Geeft een complimentje over het uiterlijk of een werkje (mooie jas, mooi schilderij)	Kent meerdere manieren om iemand te troosten (stil maar, arm omslaan, zakdoek halen) Nodigt een vriend uit om mee te doen Deelt uit zichzelf iets met een ander	Vertelt waarom het aardig is om een ander te troosten Zegt als een medeleerling wordt overgeslagen (hij heeft niets gehad) Doet soms waar een medeleerling zin in heeft (stelt eigen wensen uit)	Komt voor een ander op (hij heeft het niet gedaan, hij heeft gelijk) Trekt zich terug (accepteert) als een ander met rust gelaten wil worden of geen hulp wil Vraagt een bekende naar zijn wensen Betrekt een leerling die alleen is bij een activiteit	
9	10	11	12	
Houdt rekening met de voorkeur van een ander Geeft een complimentje over een handeling of gedrag Reageert op een complimentje	Helpt uit zichzelf iemand die iets minder leuk moet doen Komt voor een leerling op die wordt gepest	Biedt zijn excuses aan als hij een geheim heeft verklapt	Vraagt iemand die niemand heeft om mee te doen met een groepsactiviteit	
13	14	15	16	
Reageert adequaat als door hem iets is misgegaan (excuses aanbieden, proberen oplossing te verzinnen) Troost een leerling die gepest wordt Reageert op een leuk voorstel van een ander door samen een plan te maken	Reageert blij voor de ander, ondanks gevoelens van jaloezie Gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid (uit verliefdheid, valt een ander er niet mee lastig) Herkent verschillende gevoelens bij een ander Biedt zijn excuses aan als hij een ander gekwetst heeft Maakt samen goede afspraken over ruilen en lenen en houdt zich hieraan	Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt Toont respect voor de gevoelens van een ander Komt op voor een leerling die gepest wordt Gaat aardig om met leerlingen die anders zijn dan anderen (niet pesten, betrekken bij activiteiten, complimenten geven)	Reageert vriendelijk wanneer een ander hem iets voorstelt wat hij niet leuk vindt Merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt en stemt zijn gedrag hierop af Zorgt dat hij een ander niet kwetst Geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort' Komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt (haalt hulp, probeert te bemiddelen)	

9.2. Omgaan met conflicten	1	2	3	4
			Beheerst zich als hij boos is wanneer dit van hem gevraagd wordt	Benoemt waarom hij een ander geen pijn mag doen Laat non-verbaal merken dat ruzie voorbij is (hand geven, lachen, aankijken)
	5	6	7	8
	Biedt zijn excuses aan wanneer dit gevraagd wordt (met oogcontact) Luistert naar een ander als die zijn excuses aanbiedt Uit zijn boosheid zonder anderen fysiek pijn te doen Geeft verbaal aan dat de ruzie voorbij is (sorry, over?, vrienden?)	Biedt zijn excuses aan (met oogcontact) en past zijn gedrag daarna aan Vertelt waarom hij boos is op een ander Aanvaardt excuses van een ander Benoemt manieren om rustig te blijven als hij boos is (diep ademhalen, weglopen)	Vertelt waarom een ander boos op hem is bij het vertonen van ongewenst gedrag Vertoont spijt en maakt het goed met een ander Laat een ander uitpraten bij het oplossen van een ruzie Vertelt na een ruzie waarom hij iets heeft gedaan	Weet welke gedragingen bij anderen boze reacties oproepen Corrigeert zijn gedrag als hij weet dat hij ongewenst gedrag vertoont (houdt op met mopperen) Gaat bij een ruzie in op wat de ander zegt Verzint een oplossing bij ruzie
	9	10	11	12
Benoemt de oorzaak en het gevolg van eigen (agressief) gedrag Vermijdt gedragingen die bij anderen boze reacties oproepen Benoemt verschillende oorzaken en oplossingen bij ruzie	Toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie Vertelt bij navraag welk aandeel hij heeft gehad bij onenigheid Benoemt vormen van hulp bij ruzie tussen anderen (voorstel doen, zeggen wie gelijk heeft, een derde erbij halen) Sluit een compromis	Vermijdt tijdige situaties die frustratie bij hem oproepen Schat juist in wanneer hij zich beter niet met een ruzie van anderen kan bemoeien	Zoekt hulp bij de juiste persoon als een ruzie uit de hand loopt Luistert bij een ruzie naar wat de ander zegt	
13	14	15	16	
Corrigeert zijn gedrag als hij weet dat hij ongewenst gedrag vertoont Benoemt verschillende oorzaken en oplossingen bij (het ontstaan van een) ruzie Wacht met het oplossen van ruzie tot zijn emoties zijn bedaard Gaat adequaat om met gevoelens van afkeer Benoemt wat een roddel is	Luistert naar een medeleerling wanneer de ander een voorstel doet over een oplossing Noemt voor- en nadelen van ruzie Toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie Blijft rustig wanneer een ander boos reageert of hem beschuldigd Schat juist in wanneer hij zich beter niet met een ruzie van anderen kan bemoeien Probeert bij een roddel de waarheid te achterhalen	Onderhandelt met een medeleerling over een oplossing bij ruzie Vertelt bij navraag welk aandeel hij heeft gehad bij onenigheid Gaat adequaat om met gevoelens van haat (erkent haatgevoelens en reageert agressie op een andere manier af) Gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt (probeert recht te zetten, accepteert situatie waaraan niets te veranderen is) Benoemt vormen van hulp bij ruzie tussen anderen (voorstel doen, zeggen wie gelijk heeft, een derde erbij halen)	Benoemt wat hij bij een ruzie acceptabel gedrag vindt en wat hij te ver vindt gaan Bedenkt een compromis Benoemt dat een meningsverschil niet tot ruzie hoeft te leiden Benoemt hoe iemand die kritiek of een negatieve reactie krijgt zich kan voelen Verwoordt beide standpunten bij ruzie tussen zijn partij en een tegenpartij Voorkomt ruzie door de ander tijdig aan te geven dat hij te ver gaat Bemiddelt bij een ruzie tussen anderen	